

REPREZENTĂRILE CONCEPTUALE ALE CRITERIONULUI

CONSTANTIN MIHAI*

1.1. Cadrul istoric și cultural

Cartografierea grupării intelectuale a Criterionului nu se poate realiza în absența unor momente culturale și istorice care i-au marcat apariția. În fapt, este vorba de două manifestări intelectuale care au precedat fondarea Criterionului: gruparea Forum (1932), ce reunea o parte din tânăra generație interbelică și care își propunea realizarea unui ciclu de conferințe, intitulat *Explicația timpului nostru* și gruparea Symposium (1932), constituită ca o societate de discuții academice, ce urma să dezbătă chestiuni filosofice și sociale, proiectându-și un ciclu de conferințe pe tema *Sfințenie sau înțelepciune*. Ambele grupări erau expresiile tinerei generații interbelice patronate de Nae Ionescu, generație care va forma, ulterior, gruparea *Criterion*.

Dora Mezdrea subliniază, pe bună dreptate, importanța anului 1932 în planul manifestării intelectuale a tinerei generații în spațiul public interbelic, atât prin implicarea în noi proiecte revuistice esențiale, cât și prin constituirea Criterionului¹. În presa interbelică, tânăra generație dezbate variate teme, continuând, la un mod personal, ideile lui Nae Ionescu, în materie de istorie culturală. De pildă, în „Floarea de Foc”, se discută diverse probleme: tipologia filosofiei creștine din perspectivă apuseană și răsăriteană (Mircea Vulcănescu publică studiul „Logos și Eros” – 12 și 19 martie 1932 –, unde continuitatea lui Nae Ionescu, pe linia filosofiei religiei, este evidentă), creativitatea românească în raport cu rădăcinile ei religioase (Paul Costin Deleanu comentează, din perspectiva filosofiei religiei, „Eonul dogmatic” al lui Lucian Blaga, sub forma unor epistole deschise, din 23, 30 ianuarie, 6 și 28 februarie 1932), locul României într-o Europă care moare (Dan Botta dedică un serial „Morții Europei”, în 23, 30 ianuarie și 28 februarie 1932), fundamentele răsăritene ale reflecției filosofice occidentale (Paul Sterian vorbește despre „tendențele răsăritene ale filosofiei lui Immanuel Kant” în 23, 30 ianuarie și 28 februarie 1932), denunțarea ideologiilor aberante: bolșevismul și marxismul (Paul Costin Deleanu, „În calea revoluției”, 12 și 19 martie 1932; Sandu Tudor, „Ametafizicul Apusului”, 19 martie 1932), necesitatea adevărului între formă și fond în creația românească cultă, susținută de Emil Cioran în mai multe articole, dintre care cel mai semnificativ este cel din 20 februarie 1932, intitulat „Forme perimate”, unde autorul, observând

---

* Dr. în Litere la Universitatea Michel de Montaigne, Bordeaux 3.

¹ Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Biografie 3*, Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2003, p. 385.

încercarea unor contemporani de a resuscita „formele perimate ale neoclasicismului sau umanismului”, demonstrează că acestea „și-au avut rostul lor în anumite momente, iar încercarea de a le actualiza dovedește incapacitatea unora de a înțelege specificitatea unui moment istoric, de a prinde sensul vremii noastre, precum și imposibilitatea organică de adaptare la frământările și contradicțiile dureroase ale omului de azi”².

Pe acest fond de emulație culturală și de dezbateri fecunde se naște Asociația de Arte, Filosofie și Litere *Criterion*, în octombrie 1932, asociație al cărei scop era, pe de o parte „de a uni și coordona activitatea tinerilor artiști și ideologi români, oferindu-le puțința unei manifestări demn susținute, sistematic întocmită și profitabilă nevoilor lor morale și materiale, iar pe de altă parte, de a promova valori, idei și informații care să ajute creării unei atmosfere publice românești de înaltă ținută intelectuală, artistică și etică”³. Activitatea Asociației *Criterion* era proiectată să se desfășoare în opt secțiuni: plastică, arhitectură, litere, spectacol, muzică, critică, filosofie și socială, sub forma unor manifestări publice și în cerc restrâns, cu o tematică voit eterogenă. Scopul lor era să facă din această asociație „cea mai originală și mai semnificativă manifestare colectivă a tinerei generații”⁴. Înființată de către Mircea Vulcănescu și Petru Comarnescu, Asociația *Criterion* își propunea, prin intermediul conferințelor publice, revitalizarea culturii române, atât prin redescoperirea tradiției intelectuale și spirituale autentice, cât și prin recalibrarea ei la tradiția europeanității.

Gruparea *Criterion* reunea nume de marcă ale tinerei generații interbelice, marea majoritate formată la Școala lui Nae Ionescu: Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Constantin Noica, Emil Cioran, Arșavir și Haig Acterian, Paul Sterian, Stelian Mateescu, Constantin Floru, Paul Costin Deleanu, George Racoveanu, Mihail Polihroniade, Mihail Sebastian, H.H. Stahl, Alexandru Christian Tell, Petru Manoliu, Ion I. Cantacuzino, R. Hillard, Eugen Ionescu, Dan Botta, Horia Stamatu, Marietta Sadova, Ion Victor Vojen, Sandu Tudor, Alexandru Mironescu, Constantin Enescu *et alii*.

Acest moment cultural fondator al *Criterionului* s-a întrerupt în ianuarie 1934, atât ca urmare a înăsprirea măsurilor guvernamentale care au interzis susținerea acestor tipuri de conferințe publice, cât și a acutizării rupturilor care s-au produs între membrii acestui grup, unii deplasându-se, ideologic, spre stânga, iar marea majoritate, spre dreapta, prea puțini dintre ei menținându-și o poziție predominant culturală. În toamna lui 1934, o parte dintre *criteroniști* (Mircea Vulcănescu,

² Emil Cioran, *Forme perimate*, în „Floarea de foc”, nr. 7/20 februarie 1932, p. 1.

³ *Asociația de Arte, Filosofie și Litere Criterion*. Programul manifestărilor din toamna anului 1932, Tipografia Vremea, f.a., 4 p.

⁴ Mircea Eliade, *Memorii I*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 247. Pentru mai multe informații referitoare la constituirea Asociației *Criterion* și a funcționării sale, a se vedea, de asemenea, Petru Comarnescu, *Jurnal (1931–1937)*, Iași, Institutul European, 1994, pp. 72–120; Mircea Vulcănescu, *De la Nae Ionescu la Criterion*, București, Editura Humanitas, 2003.

Mircea Eliade, Petru Comarnescu, Constantin Noica, Constantin Enescu, H.H. Stahl, Ion I. Cantacuzino, Alexandru Christian Tell, Dan Botta) scot revista „Criterion”, în 7 numere, până în februarie 1935, ea neconstituind punctul de vedere al Asociației Criterion, așa cum se precizează de la primul număr al publicației. Aici, avem expuse principalele concepte care au constituit îndreptarul Criterionului⁵: *generație*, *spiritualitate*, *experiență* –, concepte fundamentale în înțelegerea acestei grupări intelectuale.

1.2. Aprofundări noționale: generație, spiritualitate, experiență

Istoria Criterionului funcționează pe baza unor solidarități organice⁶, care au modelat și au structurat acest grup de intelectuali, conferindu-i o anumită unitate. O unitate care este dată și de forma de sociabilitate specifică acestui grup intelectual, sociabilitate⁷ care marchează orice generație intelectuală. În viziunea lui Jean-François Sirinelli, termenul de sociabilitate exprimă atât acele rețele care structurează un grup intelectual, cât și *microclimatul* care caracterizează un mediu intelectual dat, microclimat generat de *solidaritățile de vârstă*, ca factor declanșator al ideii de generație. Generațiile intelectuale sunt, în esență, multiforme și elastice⁸. Din această perspectivă, ne putem raporta la subtila distincție a lui Marc Bloch⁹ referitoare la *generațiile lungi*, extrem de rare în istoria culturală europeană, și *generațiile scurte*, ca urmare a marilor evenimente care au marcat secolul XX. Criterionul este un fenomen atipic, întrucât, deși istoric vorbind, se poate încadra ideii de *generație scurtă*, datorită perioadei sale extrem de scurte de funcționare, de aproape doi ani, el a continuat să funcționeze ca o *generație lungă*, prin prelungirile membrilor săi marcanti, fie în Occident, fie în contextul închis din România comunistă.

Ni se pare puțin restrictivă analiza lui Raoul Girardet¹⁰ potrivit căreia o utilizare prea largă a noțiunii de generație este hazardată din punct de vedere științific, preferându-se ideea unui grup particular, specific unei comunități naționale, grup bine circumscris ideologic și sociologic. Referindu-se la componentele contradictorii care alcătuiesc o generație, Annie Kriegel a subliniat că: „legitimitatea reprezentării

⁵ Pentru o valorizare a perspectivei istorice asupra Criterionului, a se vedea textul lui Marin Diaconu, *O experiență spirituală și un moment cultural*, în „Manuscriptum”, număr special Mircea Vulcănescu, nr. 1–2 (102–103) /1996, anul XXVII, pp. 207–208.

⁶ Cf. Alexandru Duțu, *Literatura comparată și istoria mentalităților*, București, Editura Univers, 1984. Alexandru Duțu operează o distincție netă între *solidaritățile organice* și *solidaritățile organizate*, ca forme ale creării solidarităților moderne. Pentru o explicitare a acestor forme de solidaritate, a se vedea, de asemenea, Nicolae Mihai, *Revoluție și mentalitate în Țara Românească (1821–1848). O istorie culturală a evenimentului politic*, Craiova, Editura Aius, 2010, p. 85.

⁷ Philippe Ariès, *Un historien du dimanche*, Paris, Seuil, 1980, p. 52.

⁸ Jean-François Sirinelli, *Comprendre le XXe siècle français*, Paris, Fayard, 2005, p. 83.

⁹ Marc Bloch, *Apologie pour l'histoire*, Paris, Armand Colin, 1974, p. 151.

¹⁰ Raoul Girardet, *Du concept de génération à la notion de contemporanéité*, „Revue d'histoire moderne et contemporaine”, avril–juin 1983, pp. 257–270.

paradigmatice nu are un fundament cantitativ: ea nu decurge decât din capacitatea de a se face recunoscută ca fiind aceea care produce maximum de identitate diferențială”¹¹.

Două abordări sunt posibile în definirea generației intelectuale. O primă abordare vizează nașterea generației intelectuale ca urmare a întâlnirii unor tineri (în cursul studiilor sau în pragul meseriilor culturale) cu un eveniment sau o criză fondatoare, imprimând o amprentă comună la nivelul sensibilităților: un război sau o zguduire a comunității naționale¹². Acestei abordări i s-ar putea aduce obiecția că asemenea crize nu ating o singură clasă de vârstă (o generație), ci, prin amploarea lor, întregul corp civic. O a doua abordare implică faptul că generațiile intelectuale apar și se dezvoltă într-o perspectivă culturală mult mai largă decât cea politică. Obiecția care i s-ar putea aduce acestui tip de abordare presupune tocmai eludarea dimensiunii ideologice a generației, omițându-se tocmai acea *forma mentis* care structurează un grup intelectual. De fapt, efectul de generație se naște uneori în cadrul unei clase de vârstă, recunoscută apoi de memoria colectivă, adesea abuziv, ca fiind reprezentativă pentru ansamblul unui spațiu intelectual.

Noțiunea de generație¹³ a stârnit mult timp suspiciune și reticență: suspiciune pentru că succesiunea claselor de vârstă este un fenomen inerent societăților, iar reticență pentru că noțiunea de generație se asociază altor două noțiuni: timpul scurt și evenimentul. În esență, generația se plasează în acest timp scurt al ritmurilor istorice. Rolul fondator al evenimentului¹⁴ este decisiv în apariția unei generații. Și invers, anumite evenimente sunt dezvoltările mai mult sau mai puțin bruște ale structurilor generaționale. De aceea, conceptul de generație trebuie privit în acest triplu registru: registrul reprezentărilor și sensibilităților, registrul istoriei socio-culturale și registrul ideologiilor.

Generația Criterionului¹⁵ trebuie analizată în contextul tensiunii dintre tradiție și modernitate, ea încercând să găsească acea formulă mediană care să combine autohtonismul cu ideile europene. În fond, dialogul se purta între două tipuri de modele: modelul comunitar și modelul asociaționist. Organicul invocat de tânără generație interbelică, pe urmele lui Nae Ionescu, nu se identifică cu substratul etnic,

¹¹ Annie Kriegel, „Le concept politique de génération: apogée et déclin”, *Commentaire*, 2 (7), automne 1979, pp. 390–399.

¹² Cf. Christophe Charle, *Naissance des intellectuels*, Paris, Minuit, 1990. Istoricul francez arată propagarea undeii afacerii Deyfus în mediul intelectual, prin aceste rețele de sociabilitate.

¹³ Despre punerea în discuție a generațiilor, a se vedea Lucien Febvre, „Génération”, *Bulletin du Centre international de synthèse. Section de synthèse historique*, 7 juin 1929, supplément à la revue *Revue de synthèse historique*, 21 (139–141), 1929, pp. 37–43 sau Alan B. Spitzer, „The historical problem of Generations”, *American Historical Review*, 78 (5) december 1973, pp. 1353–1385.

¹⁴ Pentru noțiunea de *eveniment* și mai ales, pentru semnificația sa, a se vedea Pierre Nora, „Le retour de l'événement”, în Pierre Nora, Jacques Le Goff (dir.), *Faire de l'histoire*, I, Paris, Gallimard, 1974, pp. 210–228.

¹⁵ Petre Țuțea, *321 de vorbe memorabile*, București, Editura Humanitas, 2008, p. 53. Petre Țuțea spune că generația criterionistă a debutat în euforia realizării României Mari și a murit în închisorile comuniste.

ci cu relația stabilită la nivelul existenței cotidiene a oamenilor. Astfel, se făcea apel nu la forțele cuprinse în cadrul clasei politice, ci la cele cuprinse în solidaritățile organice, organicul implicând un gen de spațiu public. Acesta nu se opune spiritului european, ci spiritului individualist. Cu alte cuvinte, nu este vorba de a rupe România de Europa, ci de a atașa cultura română la conservatorismul constituit în mișcare continentală, cu o doctrină clar formulată în afara exceselor Revoluției Franceze¹⁶.

Sursa ideilor privitoare la conceptul de generație, care a născut ample dezbateri intelectuale în perioada interbelică, se află la Nae Ionescu. Acest concept aștepta o clarificare teoretică în raport cu generațiile anterioare. Spre deosebire de generația veche, care a avut drept misiune împlinirea idealului național, realizat pe 1 decembrie 1918, generația postbelică și-a propus drept ideal crearea unei culturi puternice, care să poarte amprenta spiritului românesc.

Începutul dezbaterii asupra conceptului de generație poate fi considerat textul lui Nae Ionescu „Bătrânețe” din 9 februarie 1927, în care filosoful transcende chestiunea semnificației termenului, pentru a ancora discuția în planul filosofiei culturii. Folosind atât conceptul de generație biologică, cât și pe cel de generație spirituală, Nae Ionescu vorbește de bătrânețe ca fiind o atitudine, o mentalitate învechită, care se manifestă în politică prin rutina în judecată, incapacitatea de a se adapta la împrejurări, neîncredere, spiritul de combinație ocultă, oroarea de a ataca problemele de fond, groaza de răspundere și incapacitatea de a crea, iar în știință, prin neputință, caracter steril, sterp, mentalitate gregară, invidie, lipsa bucuriei de a avea un elev. Astfel, bătrânețea reprezintă tot ceea ce se opune spiritului nou, creator, stăruiind în „forme gata făcute”¹⁷. În textul „Generația lui Vorbălungă”, Nae Ionescu își continuă demersul de configurare teoretică a conceptului de generație; dacă generația dinainte de primul război mondial a stat sub semnul retorismului, generația ulterioară stă sub semnul marilor îndatoriri și răspunderi¹⁸.

Din 6 septembrie 1927, Mircea Eliade preia ștafeta generației tinere, prin publicarea în „Cuvântul” a „Itinerariului spiritual”, considerat un adevărat manifest al acesteia. „Itinerariul” este, de fapt, o reluare a tuturor temelor naeionesciene, cu o idee și o argumentare scoase direct din dialectica acestuia. În textul programatic „Linii de orientare”, Eliade configurează trăsăturile tinerei generații, preconizând o rupere de metodele celei vechi. O generație se singularizează în istorie în urma unei crize de proporții catastrofale, cum a fost de pildă Primul Război Mondial. Conștiința unei generații trebuie să se coboare din planul semiconceptelor (nu în înțelesul crocean) și să ajungă „lumină, viață, energie vitală, forță organizatoare, coerență, simpatie, creație în anumite cadre”. Eliade își afirmă apartenența la „generația cea mai binecuvântată, cea mai făgăduitoare din câte s-au rânduit până acum în țară”¹⁹, o generație care se raportează la elite.

¹⁶ Cf. Alexandru Duțu, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, București, Editura All, pp. 177–178.

¹⁸ Nae Ionescu, *Generația lui Vorbălungă*, în „Cuvântul”, an III, nr. 768/28 mai 1927, p. 1.

¹⁹ Mircea Eliade, *Linii de orientare*, în „Cuvântul”, an III, nr. 857/6 septembrie 1927, p. 1.

Una din trăsăturile tinerei generații va fi critica rațiunii suficiente, a ideilor pozitivistice și postpozitivistice care dominau spațiul intelectual interbelic. Această generație va sta sub imperativul sintezei, contopind organic personalitatea cu experiența mistică. „Itinerariul spiritual” al lui Mircea Eliade nu se mulțumește doar să constate o realitate, ci vrea să fie un îndreptar pentru tânăra generație, aceste linii de orientare având menirea de „a lua atitudine împotriva vechilor metode; să schițeze critica celor câteva personalități ce năzuiesc încă să ne fie îndreptare și să afirme valorile, preferințele, țelurile”²⁰.

Critica diletantismului „trebuie înțeleasă ca raportarea la o poziție spirituală ce ne e, în bună parte, străină”²¹; pentru a salva un anumit diletantism de această acuză, el este expus în textul „Către un nou diletantism”, specific diletanților constructivi și diletantismului filosofic, ce are drept metodă intuiția, identificată cu nevoia de sinteză a „noului diletantism”²². Judecarea dascălilor generației sale: Nae Ionescu și Constantin Rădulescu-Motru este realizată de Eliade în textul „Între catedră și laborator”. Dacă Nae Ionescu întrupează modelul filosofului *parexcellence*, Rădulescu-Motru întrupează modelul savantului: „considerațiile generale asupra celui dintâi (Nae Ionescu) duc la filosofia științei, adică la logică și metafizică. Considerațiile asupra savantului duc la psihologie”²³. Filosoful face știință, care este un element al culturii, pe când savantul „rămâne de cele mai multe ori alături de ea”²⁴.

Pornind de la constatarea unui spirit al tinerei generații (diferit față de cel al generației războiului), a cărei trăsătură dominantă este dată de sinteza completă și autentică, pe fondul unei seriozități spirituale, Eliade formulează misiunea noii generații, aceea de a crea „unitatea conștiințelor, crearea unui mediu cultural cu aceleași preocupări și aceleași valori”²⁵. „Finalul” recapitulează intențiile teoretice ale seriei de articole, insistând asupra rostului tinerei generații – „generație a cărei carne, al cărei duh, e încă o taină, cu dezlegări anticipate..., o generație menită să închege primele sinteze românești”²⁶.

„Itinerariul spiritual” al lui Mircea Eliade declanșează o serie de discuții atât în interiorul generației (Mircea Vulcănescu și Paul Sterian, aflați la Paris, încep o adevărată corespondență cu Mircea Eliade, Petru Manoliu, Sandu Tudor, Constantin Noica), cât și polemici cu generațiile anterioare (Ion Petrovici, Camil Petrescu ș.a.). Deși departe de a pune punct dezbaterilor publice despre noua generație, conferința lui Nae Ionescu „Noua generație” este un necesar moment de sinteză. Cel mai în măsură să vorbească despre caracteristicile noii generații, ca principal ctitor al ei,

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Mircea Eliade, *Critica diletantismului*, în „Cuvântul”, an III, nr. 860/9 septembrie 1927, p. 1.

²² Mircea Eliade, *Către un diletantism*, în „Cuvântul”, an III, nr. 862/11 septembrie 1927, p. 1.

²³ Mircea Eliade, *Între catedră și laborator*, în „Cuvântul”, an III, nr. 867/16 septembrie 1927, p. 1.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Mircea Eliade, *Cultura*, în „Cuvântul”, an III, nr. 885/4 octombrie 1927, p. 1.

²⁶ Mircea Eliade, *Final* în „Cuvântul”, an III, nr. 928/16 noiembrie 1927, p. 1.

Nae Ionescu deosebește între vechea generație, care avea în față idealul național, și cea nouă, al cărei ideal, de la 1919, este întru spirit. Apartenența la una dintre aceste generații nu este dată de criteriul biologic sau cel spiritual, ci de capacitatea ființei de a ilustra noua formă de viață. Dacă generația veche cunoștea realitățile și se orienta științific, tânăra generație se identifică prin formula depășirea etnicului prin spiritual²⁷.

Teoretizarea conceptului de generație îi aparține lui Mircea Vulcănescu, care reușește să propună o interpretare profundă a acestei noțiuni. Pornind de la cele șapte accepții ale termenului de generație: biologic, sociologic, statistic, istoric, psihologic, cultural-politic și economic, autorul oferă o analiză sistematică și istorică a fiecăruia din sensurile elementare ale acestui concept. În sens biologic, termenul de generație desemnează „totalitatea descendenților imediați dintr-un autor comun”; în sens sociologic, el semnifică un „grup de oameni de aceeași vârstă, categorie socială diferențiată prin faptul identității de vârstă a celor care o compun”; în sens statistic, generația presupune „perioada medie de înnoire naturală a membrilor unui grup social, perioadă de schimbare a materialului biologic al unei societăți date”; în sens istoric, termenul de generație indică „un grup de oameni a căror unitate și semnificație socială vin din faptul participării la un anumit eveniment istoric” (puncte de plecare în constituirea unei generații istorice: Revoluția Franceză, Restaurația, Revoluția de la 1848, a Treia Republică, Afacerea Dreyfus sau Revoluția lui Tudor, Revoluția de la 1848, Proclamarea regatului, răscoalele din 1907); în sens psihologic, generația implică „un grup de oameni cam de aceeași vârstă, care se simt solidari în manifestările lor sociale și care atribuie această solidaritate apropierea lor de vârstă, precum și comunitatea psihologică rezultată din influența acelorași împrejurări asupra unor conștiințe aflate în perioada de formație”; în sens cultural-politic, adică de categorie de manifestare socială, generația desemnează un grup de oameni ale căror manifestări sociale converg, iar în sens economic, generația implică „un grup de oameni de aceeași vârstă, a cărui unitate sufletească sau de manifestare culturală ori politică se explică prin identitatea situației și a funcției economice a celor care-l compun, și în special prin faptul încadrării sau neîncadrării lor în ierarhia socială existentă”²⁸.

Mircea Vulcănescu aplică acest concept la tânăra generație interbelică românească, analizând diversele sale atitudini. El distinge cinci generații care au precedat tinerei generații, stabilind locul acesteia în istoria modernă a României: generația premergătorilor (generația Școlii Ardelene), generația pașoptistă, generația junimistă, generația socială de la 1907 și generația de foc sau generația Unirii

²⁷ Nae Ionescu, *Noua generație – conferința d-lui profesor Nae Ionescu*, în „Cuvântul”, an V, nr. 1404/19 martie 1928, p. 3. Pentru o clarificare a dezbaterii intergeneraționiste, a se vedea, de asemenea, Mircea Vulcănescu, *Revizuirea de conștiință – cuvinte pentru o generație*, în „Buletinul Asociației Studenților Creștini din România”, an V, nr. 2/martie 1928, pp. 8–18.

²⁸ Mircea Vulcănescu, *Generație*, în „Criterion”, an I, nr. 3–4/15 noiembrie–1 decembrie 1934, p. 3.

(Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Lucian Blaga, Pamfil Șeicaru, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Octavian Goga, Mihail Ralea, Tudor Vianu), generația stilului Ideii Europene, o îmbinare de autohtonism și universalitate, o generație dominată, în viziunea lui Nae Ionescu, de patru caractere dominante: realism, autohtonism, ortodoxie și monarhism; generație caracterizată prin primele adaptări ale stilului occidental la viața românească și prin încercările de exprimare universală ale sufletului românesc; o generație lipsită de o ideologie comună.

Generația tânără, care urmează imediat „generației de foc”, cunoaște două momente importante: 1. un moment spiritual (1925–1929), de descoperire de sine, de plenitudine sufletească, de afirmare, moment punctat de: a. „Itinerariu spiritual” al lui Mircea Eliade, în care se expun treptele prin care tânăra generație se ridică, de la scientismul cuprins „între catedră și laborator”, la ideea de experiență proprie, de aventură spirituală și, de aici, prin literatură, în cultură și, prin cultură, spre antropozofie, iar de acolo, prin aprofundare, la Ortodoxie; b. Manifestul Crinului Alb al lui Ion Nestor, Sorin Pavel și Petre Marcu-Balș, care cercetează misiunea istorică a tinerei generații; 2. un moment nespirtual (1929–1932), de decepție și de cădere sufletească, „moment ilustrat prin ancheta „Vremei”, de Crăciun, în 1932, *Întoarcerea din Rai* a lui Mircea Eliade, *Nu* a lui Eugen Ionescu, *Pe culmile disperării* a lui Emil Cioran și *Negativismul tinerei generații* a lui Mihail Ilovici. Între aceste două momente se situează constatarea divergențelor din cadrul tinerei generații (ancheta *Tiparniței literare*, ale revistei *Kalende*), înfrângerile (*Maitreyi* al lui Mircea Eliade) și criza economică (1929–1932)²⁹.

Potrivit lui Mircea Vulcănescu, al doilea fapt care contribuie la formarea generației tinere este înrăurirea a doi dascăli: Vasile Pârvan și Nae Ionescu. Influența lui Vasile Pârvan înlocuiește, în această generație, pe cea a lui Nicolae Iorga; influența lui Nae Ionescu o înlocuiește pe cea a lui Titu Maiorescu. Dacă Vasile Pârvan le-a dat tinerei generații „nostalgia spiritualității și pesimismul eroic”, „gândul universalității și al vecinicii”, atrăgând atenția asupra perspectivei permanente a morții în starea ființei umane și asupra precarității oricărei creații omenești, Nae Ionescu le-a oferit „dorința de concret, de autenticitate organică, de încercare directă”, lecții transpuse în termenii de: *realism*, *autohtonism*, *monarhism* și *Ortodoxie*. Acestor contaminări interne, s-au adăugat influențele modei occidentale, concretizate prin: influența misticismului orientalizant german și a misticismului rusesc din emigrație, influența maurrasismului francez și a neotomismului, influența comunismului rusesc și a marxismului, influența fascismului italian și a național-socialismului german.

Mircea Vulcănescu subliniază și rolul pe care l-au jucat asociațiile de tineri în formarea tinerei generații, de la cele din timpul liceului (*Propășirea* de la Liceul Matei Basarab, *Înfrățirea românească* de la Liceul Șincai, *Vlăstarul* de la Liceul Spiru Haret, *Titu Maiorescu* de la Colegiul Sfântul Sava) până la cele din facultate,

²⁹*Ibidem*, p. 6.

precum *ASCR, Gruparea intelectuală de studii politice*. Toate acestea au culminat cu constituirea Asociației Criterion, în 1932, considerată cadrul de manifestare al tinerei generații, care a reprezentat momentul de ruptură, în domeniul criticii de idei, cu generațiile precedente. Mircea Vulcănescu conștientizează pătrunderea tot mai accentuată a diferitelor curente ideologice care au înrâurit spiritualitatea românească interbelică și reușește să dezvăluie cum lumea românească, prin nesiguranța, dezacordurile și tulburările din cadrul tinerei generații, a fost tensionată și ea de confruntările ce aveau loc pe plan european. Merită subliniat faptul că Vulcănescu nu confundă *tânără generație*, cea a Criterionului, cu generația tânără. Unitatea generației dată de aceeași problematică se dovedește necesară, dar nu suficientă – un concept abstract-utopic –, presiunea social-politicului demonstrându-și preeminența în cazul dispariției acestei asociații intelectuale.

În concepția lui Mircea Vulcănescu, manifestările tinerei generații se caracterizează prin trăsături specifice: *setea de experiență* – prin înlăturarea limitelor rațiunii, acele *idola temporis* ale secolului al XIX-lea –, cu corolarul ei invariabil sau *ispita ei, aventura; autenticitatea; spiritualitatea; tensiunea dramatică, criza, tragismul* care duce fie la *negativism*, fie la *agonie sau disperare*. Unii încearcă să realizeze un echilibru intelectual al acestor divergențe. Unitatea tinerei generații se diseminează în două curente: spirituale și politice, între acestea constituindu-se și un plan intermediar, acela al atitudinii față de istorie și de viața socială.

În ceea ce privește raportul dintre spiritual și politic, Mircea Vulcănescu identifică trei tendințe majore: *izolarea*, retragerea în turnul de fildeș, prin respingerea preocupărilor de ordin politic și social; *activismul prin disperare; istorismul prin resemnare*. Sub raport spiritual, se disting patru dominante: *misticismul ortodox; umanismul neoclasic; agonia și negativismul*. În plan politic, asistăm la manifestarea a trei atitudini ideologice: *naționalismul integral*, de diferite nuanțe, cu preponderență cel de orientare ortodoxă – naționalismul creștin al Mișcării Legionare, la care a aderat majoritatea tinerei generații; *comunismul marxist*, care a strâns tineretul etero-etnic și poziția de *centru*, reperabilă prin „apariția conștiinței de generație în tineretul partidelor politice zise de guvernământ”³⁰.

Pentru Mircea Vulcănescu, misiunea tinerei generații este să asigure unitatea sufletească a românilor; să exprime în forme universale acest suflet românesc, prin găsirea formelor autentice de viață, de la politică până la teologie, filosofie, știință, literatură și artă și prin promovarea, în plan european, a specificității acestui model de *om românesc*, așa cum avea să-l teoretizeze filosoful român în *Dimensiunea românească a existenței*, pe filiera naeionesciană a ființei ca fire, a ființei în raport cu comunitatea de destin și cu comunitatea de iubire (Ecclesia) și să se pregătească pentru *teroarea istoriei*, printr-o renunțare paradoxală la lupta pentru autorealizare. Respingând pretensele acuzații de veleitarism, de prezumțiozitate la adresa tinerei generații, Mircea Vulcănescu subliniază rolul ei major, înainte de a ajunge la

³⁰*Ibidem*.

maturitate, acela de a fi creat un mediu de difuzare a ideilor care fecundează istoria culturală românească.

Mircea Vulcănescu reușește să examineze diferitele atitudini manifestate în cultura românească în jurul conceptului de generație și a faptului tinerei generații. Pretextul precizării acestor diverse atitudini este oferit de ancheta pe care revista „Vreamea” o redeschide la sfârșitul anului 1932, în jurul problemei tinerei generații. Mircea Eliade accentua rostul tinerei generații, “scos din atitudinea ei negativă, de revizuire a tuturor valorilor acceptate fără controlul trăirii directe, și din atitudinea ei pozitivă de trăire efectivă a valorilor ei proprii”³¹.

Pentru Mircea Eliade, nu tendințele politice ale tinerei generații sunt reprezentative, ci dimensiunea experienței. Petru Comarnescu pare a contesta primatul de fapt al preocupărilor politice ale tinerei generații: „problematica celor mai buni dintre tinerii români este biologică și metafizică, iar nicidecum etică și politică” pentru a ajunge la o concluzie paradoxală, violent tăgăduită de un Cioran: „un curent neoclasic sintetizând revoluția sensibilității cu liniștirea prin rațiune și metodă tehnică, a apărut și la noi, însemnând atmosfera aceasta de căutare sensibilă”³². Mircea Vulcănescu explică acest nou umanism promovat de Petru Comarnescu prin faptul că acesta din urmă se găsea sub influența ideologiei prosperității a lui Hoover din America, pe care a părăsit-o cu atâta regret.

Analizând succesiunea generațiilor culturale și politice românești din modernitate și făcând un inventar rapid al orientărilor celor mai mulți din scriitorii generației sale, Mihail Polihroniade conchide, afișând un optimism robust, că menirea tinerei generații este de a se integra definitiv, din punct de vedere cultural, în ritmul mondial³³. Dacă pentru Mircea Eliade, Paul Sterian, Sandu Tudor, Petru Comarnescu, Constantin Noica, primatul spiritual este esențial, pentru Mihail Sebastian, care găsește termenul lui Nae Ionescu de *Schwärmerei* ilustrativ pentru încercarea de autodefinire a tinerei generații, există și primatul politicii sociale³⁴. O poziție tranșant spiritualistă, în opoziție cu tendințele sociale și istorismul contingent din cultură ia și Dan Botta, poetul eleat, întru apărarea valorilor absolute³⁵. O atitudine antipolitică și antiistorică tot atât de categorică, dar dintr-o perspectivă diferită față de eleatismul lui Dan Botta, ia și Emil Cioran, „agonicul gânditor al devenirii și al vieții”³⁶.

Traian Herseni adoptă o soluție intermediară între *antiistorismul idealist* și *istorismul resemnării*, din perspectiva viziunii hegeliene, realizând un fel de *spiritualism*

³¹ Mircea Vulcănescu, *Problema generației*, în „Dreptatea”, an II, nr. 5/29 ianuarie 1933, p. 5.

³² Petru Comarnescu, *Caracteristicile tinerei generații*, în „Vreamea”, 25 decembrie 1932, p. 2.

³³ Mihail Polihroniade, *Generația tânără și ritmul mondial*, în „Axa”, an II, nr. 1/1 ianuarie 1933, p. 476.

³⁴ Mihail Sebastian, *O generație încă tânără*, în „Cuvântul”, an IX, nr. 2767/6 ianuarie 1933, p. 1.

³⁵ Mircea Vulcănescu, *Problema generației*, p. 5.

³⁶ *Ibidem*. A se vedea și Emil Cioran, *Între spiritual și politic*, în „Calendarul”, an I, nr. 261/2 ianuarie 1933, p. 3.

*dialectic*³⁷. Deși pleacă de la dualitatea din sufletul omenesc, semnalată de Nae Ionescu, Traian Herseni se detașează de problematica creștină a interpretării ontologice a antropologiei, mergând spre o *soteriologie axiologică: mântuirea prin cultură*. Poziția creștină este îmbrățișată de Paul Costin Deleanu, Mircea Vulcănescu și George Racoveanu. Dan Botta, Emil Cioran și Traian Herseni susțin poziția spiritualului asupra temporalului, dar pe trei planuri diferite: unul al ideilor (Botta), unul al vieții istorice (Cioran), iar al treilea plan se află la îmbinarea primelor două (Herseni). Această cartografiere a noțiunii de generație și a principalelor sale manifestări în cadrul tinerei generații, realizată de Mircea Vulcănescu, la un nivel elevat al profunzimii ideatice, demonstrează diversitatea acestui grup intelectual al Criterionului, axat pe o dimensiune a spiritualității, ca formă a sa de exprimare, dar și pe o practică permanentă a experienței ca mod de viață specific.

Relevanța amplelor dezbateri din anii 1927–1929 în jurul noțiunii de spiritualitate ține de istoria intelectuală a tinerei generații, de contribuția sa majoră la istoria culturii române. Ancheta realizată de Petru Comarnescu, în revista „Tiparnița Literară” din 1928, în jurul conceptului de *noua spiritualitate*, este elocventă pentru configurarea profilului acestui grup intelectual al Criterionului. „Generația de foc” sau vechea generație (Iorga, Rădulescu-Motru, Goga, Blaga, Crainic) avea un orizont de așteptare din partea tinerei generații, orizont pe care ea nu îl putuse împlini. Aceasta spiritualitate este regăsită în interiorul Ortodoxiei: „Aud vorbindu-se de Ortodoxie. Se vorbea și înainte. Dar înainte se vorbea ca de o haină împrumutată. Astăzi, Ortodoxia se consideră ca fiind o haină țesută cu firea românului”³⁸. Acea formulă naeionesciană a „depășirii etnicului prin spiritual” care constituia amprenta noii structuri de viață istorică a tinerei generații, este continuată de D.C. Amzăr, prin aceea că spiritualul conferă semnificație realităților etnice. Cu alte cuvinte, spiritualul nu înseamnă negarea etnicului, ci depășirea lui: adică, noua formă de viață istorică o cuprinde și întrece pe cea veche³⁹.

Pozițiile tinerei generații diferă în funcție de perspectiva culturală adoptată de fiecare membru al ei: pentru Sandu Tudor, există spiritualitatea permanentă a Duhului Sfânt; pentru Ionel Jianu, la baza noii spiritualități, stă dorința de Absolut și o năzuință puternică spre trăirea interioară; pentru Mihail Sebastian, noua spiritualitate se plasează între „duh și slavă”, cu preponderență spre ultimul termen; pentru Mihail Polihroniade, noua spiritualitate se identifică cu o nouă mentalitate, care conferă un sens nou culturii, politicii și vieții, în general; pentru Mircea Eliade, spiritualitatea înseamnă trăirea experienței interioare, iar pentru Mircea Vulcănescu, ea înseamnă trăirea unei vieți spirituale, a vieții veșnice în Duhul Sfânt. Aceste poziții

³⁷ Mircea Vulcănescu, *Problema generației*, p. 5. A se vedea și Traian Herseni, *Dialectica spiritului*, în „Azi”, an I, nr. 5/noiembrie 1932, pp. 355–361.

³⁸ Constantin Rădulescu-Motru, *Răspunsul domnului C. Rădulescu-Motru la ancheta Noua spiritualitate*, în „Tiparnița Literară”, an I, nr. 2/30 noiembrie 1928, p. 43.

³⁹ Dumitru Cristian Amzăr, *Depășirea etnicului*, în „Cuvântul”, an V, nr. 1469/29 mai 1929, pp. 1–2.

ale tinerei generații nu au scăpat atacului generației vechi, îndeosebi a lui Șerban Cioculescu⁴⁰ care a reacționat polemic la textele lui Eliade din „Itinerariu spiritual”. Mircea Eliade analizează, în „Itinerariu spiritual”, teozofia – în contrapunct cu Ortodoxia, sfânta credință și sfintele rânduieli ale Bisericii fiind singura țintă a tinerei generații⁴¹ –; misticismul, sub diversele sale forme: misticism irațional, cotidian, inferior, dar și misticismul ca „transcendere a conștiinței într-un alt plan”⁴² pornind de la Sfântul Dionisie Areopagitul. Acelor „conștiințe de elite ale tineretului care protestantizează experiența religioasă”⁴³ li se adresează în textul „Între Luther și Sfântul Ignațiu de Loyola”, pentru ca în textul „Ortodoxie”, Eliade să încerce să facă o apologie a acesteia, considerată „creștinismul autentic”⁴⁴.

Toată problema noii spiritualități, care a iscat acea dezbatere culturală în România interbelică, va fi teoretizată și analizată de Mircea Vulcănescu, într-un text emblematic⁴⁵. Aici, autorul vorbește de termenul de spiritualitate dintr-o triplă perspectivă: viață interioară, cultură și viață duhovnicească. Din perspectiva vieții interioare, spiritualitatea semnifică „trăirea intensă a clipei indiferent de valoarea calitativă a conținutului sufletesc trăit, adică activitate, frământare, entuziasm, pasiune, lirism, înflăcărare, tragism”⁴⁶. Trăsăturile dominante ale acestei accepții a termenului de spiritualitate sunt: activismul, psihologismul și biologismul, iar sursele sale istorice le regăsim în umanismul Renașterii, protestantism, filosofia modernă germană (Fichte, Schelling, Nietzsche), precum și la Amiel, Bergson, Dostoievski, Freud, Gide, Kierkegaard, Papini, Proust, Chestov – critica acestei prime semnificații a termenului de spiritualitate a fost făcută de Max Scheler, Jacques Maritain și Charles Maurras. Din perspectiva culturii, spiritualitatea semnifică trăirea pentru o valoare, pentru un ideal. Formele tipice pe care le poate îmbrăca spiritualitatea în acest sens sunt: umanismul, naționalismul integral și marxismul, iar sursele sale istorice le regăsim la Benda, Berdiaev, Dilthey, Freyer, Gandhi, Hartmann, Keyserling, Klages, Lenin, Mussolini, Ortega y Gasset, Unamuno, Max Scheler, Rathenau, Spengler, Maurras, Maritain, Tagore, Valéry, Unamuno.

Din perspectiva vieții duhovnicești, spiritualitatea se identifică cu viața veșnică, trăirea în Duhul Sfânt, asceză și mistică. Rădăcinile istorice ale acestui sens trebuie căutate în ceremoniile primitive, în misterele orfice și orientale și mai

⁴⁰ Șerban Cioculescu, *Între Ortodoxie și spiritualitate*, în „Viața literară”, an III, nr. 94/17 noiembrie 1928. Aici, Șerban Cioculescu îl acuză pe Mircea Eliade de faptul că identifică Ortodoxia cu spiritualitatea, criticând, totodată, și Ortodoxia dogmatică a celor de la „Cuvântul”. A se vedea, de asemenea, și Mircea Eliade, *Spiritualitate și Ortodoxie*, în „Viața Literară”, an III, nr. 93/10 noiembrie 1928, unde autorul *Itinerariului spiritual* precizează atitudinea sa față de noua spiritualitate ortodoxă.

⁴¹ Mircea Eliade, *Teozofie*, în „Cuvântul”, an III, nr. 903/22 octombrie 1927, p. 1.

⁴² Mircea Eliade, *Misticismul*, în „Cuvântul”, an III, nr. 911/3 octombrie 1927, p. 1.

⁴³ Mircea Eliade, *Între Luther și Ignațiu de Loyola*, în „Cuvântul”, an III, nr. 915/3 noiembrie 1927, p. 1.

⁴⁴ Mircea Eliade, *Ortodoxie*, în „Cuvântul”, an III, nr. 924/12 noiembrie 1927, p. 1.

⁴⁵ Mircea Vulcănescu, *Spiritualitate*, în „Criterion”, an I, nr. 1, nr. 2/1 noiembrie 1934, pp. 3–4.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 3.

ales, în mistica și asceza creștină. Izvoarele răsăritene sunt: *Patericul*, *Regulile Sf. Vasile*, *Filocalia*, *Războiul nevăzut*, iar cele occidentale sunt: *Confesiunile* Fericitului Augustin, *Imitatio Christi* a lui Thomas a Kempis (sau Gerson?), *Exercițiile spirituale* ale lui Ignațiu de Loyola, *Calea desăvârșirii* a Sf. Tereza din Avila, *Urcarea Carmelului și Cântarea duhovnicească* ale Sf. Ioan al Crucii, *Floricelele* Sf. Francisc din Assisi, *Consolațiile spirituale* ale lui Meister Eckhart, *Podoaba nunților spirituale* a lui Ruysbroeck. Reprezentanții acestei direcții sunt Blondel, Bloy, R. Otto, Karl Barth, P. Tillich, Arseniev, iar criticii ei sunt: Bernanos, France, Shaw, Delacroix, Dumas, James, Janet, Durkheim, Renan ș.a.

Potrivit lui Mircea Vulcănescu, originea preocupărilor spirituale din cultura românească interbelică trebuie căutată în cursurile universitare ale lui Vasile Pârvan: *Problema salvării* (1919–1920), *Drama antică* (1920–1921) și ale lui Nae Ionescu: *Filosofia Dumnezeirii* (1920–1921), *Realitatea vieții sufletești* (1921–1922) și *Filosofia religiei* (1925–1926). Sub influența conjugată a autohtonismului și a ideilor occidentale, aceste preocupări se regăsesc în cadrul diverselor grupuri intelectuale: ASCR, Forum, Criterion, a revistelor: *Ideea Europeană*, *Gândirea*, *Ideea creștină*, *Vremea*, *Viața literară*, *Floarea de Foc*, *Tiparnița Literară*, *Axa*, *Fapta*, *Dreapta*, *Discobolul* sau în ziarele: „Cuvântul”, „Curentul”, „Calendarul”, „Politica”, „Rampa” etc. Aceste preocupări spirituale au întâmpinat anumite rezistențe și rezerve în revistele: „Viața românească” (Mihail Ralea), „Sburătorul” (E. Lovinescu), „Kalende” (Șerban Cioculescu și Pompiliu Constantinescu), „Adevărul literar” și „Capricorn” (G. Călinescu), în ziarele „Adevărul” și „Facla”, precum și în cursurile universitare ale lui P.P. Negulescu, Rădulescu-Motru.

Dezbaterea acestei probleme a spiritualității în cultura românească interbelică cunoaște două momente: 1. un moment spiritual (1925–1929), de ascensiune a termenului în conștiința tinerei generații; 2. un moment nespirtual (1930–1932), de scădere a importanței acestui concept. Trăsătura caracteristică primei perioade a dezbaterii consta în identificarea problemei noii spiritualități cu problema tinerei generații, deși noțiunea de spiritualitate era înțeleasă diferit: unii cereau o înnoire lăuntrică sau o întoarcere la viața duhovnicească, alții vorbeau de o nouă cultură⁴⁷. În a doua etapă a dezbaterii, se produce o separare a celor două noțiuni, identitatea de generație neimplicând o identitate de poziție spirituală.

Mircea Vulcănescu reușește să ofere un tablou complet al cristalizării divergențelor cu privire la semnificația termenului de spiritualitate, realizând o adevărată taxinomie a grupurilor intelectuale interbelice. Astfel, o primă categorie, avându-i drept modele pe Nae Ionescu și Nichifor Crainic, rămâne pe pozițiile ei din 1927 – anul apariției „Itinerariului spiritual” al lui Mircea Eliade ca moment declanșator al dezbaterii culturale cu privire la noțiunile de generație, spiritualitate, experiență –, militând pentru o spiritualitate, înțeleasă în sens tradiționalist și ortodox, ca viață duhovnicească. Viața interioară și cultura sunt percepute ca realități

⁴⁷ *Ibidem*.

(trepte) ce se cer a fi depășite, ca mijloace, ca forme de spiritualizare. Dintre reprezentanții acestei categorii, menționăm o parte a membrilor Criterionului (Paul Costin Deleanu, George Racoveanu, Paul Sterian, Sandu Tudor și Mircea Vulcănescu), toți aflați pe o poziție ideologică a dreptei tradiționale.

A doua categorie care mizează pe dimensiunea culturală a termenului de spiritualitate, cuprinde următoarele direcții: 1. *marxismul*, care pune accentul pe ideea de clasă; 2. *naționalismul integral*, care valorifică ideea de neam; 3. *umanismul neoclastic*, care pune accent pe om; 4. *spiritualismul*, care pune accent pe Absolut. Constituit la cealaltă extremă a spiritualității ca viață duhovnicească, în proximitatea materialismului dialectic, *marxismul* consideră spiritualitatea exclusiv în funcție de lupta de clasă și de determinismul economic al societății. El aprobă spiritualitatea în măsura în care e vorba de o cultură sau de o spiritualitate revoluționară care ajută la menținerea conștiinței de sine a proletariatului⁴⁸. Acest grup patronat de umaniștii G. Călinescu și Mihail Ralea cuprindea atât pe unii susținători ai înnoirii interioare, convertiți la stânga ideologică (Petre Pandrea, N. Tatu), cât și pe promotorii doctrinei marxiste (A. Adania, Ștefan Beldie, Gh. Ionescu, M. Grigorescu, Anton Dumitrescu).

Al doilea grup din această categorie, constituit de *naționalismul integral*, generat de doctrina lui A.C. Cuza și Nicolae Iorga, dezvoltat apoi de Corneliu-Zelea Codreanu, Mihail Manoilescu, Octavian Goga și Pamfil Șeicaru, în contrapunct flagrant cu marxismul, susține ideea de neam ca *primum movens* al unei națiuni. Acest curent opune *integralitatea organică și structurală* raporturilor dialectice de factură economică. Însă aici Mircea Vulcănescu comite o gravă eroare atunci când atribuie acestui curent primatul politicului, întrucât nu ține seama deloc de dimensiunea naționalismului creștin, îmbrățișat de marea majoritate a elitei Criterionului, pentru care Predania este preeminentă. În acest grup, regăsim pe Dumitru Cristian Amzăr, Vasile Băncilă, Ion Belgea, Ernest Bernea, Mihail Polihroniade, Nicolae Roșu, Vasile Marin ș.a.

Al treilea grup, cel al *umanismului neoclastic*, umanism universalist, se distinge de marxism prin spiritualismul său, iar de realismul naționalismului, prin idealism. Pentru *umanismul neoclastic*, spiritualitatea înțeleasă ca viață interioară și duhovnicească este acceptată numai la nivelul formelor antropologice, respingând orice urmă de iraționalism și misticism. Din acest grup menționăm pe Dan Botta, Ion Cantacuzino, Petru Comarnescu, Mihail Sebastian și Constantin Noica. Promotorii ultimului grup (Lucian Blaga, Stelian Mateescu) ai spiritualismului susțin o viziune culturală a spiritualității, în planul divin, dar fără nici racordare la doctrina religioasă cristalizată istoric.

A treia categorie „oscilează în căutarea unei spiritualități noi, revoluționare (de tip interior și cultural), simultan opusă intransigenței dogmatice a Ortodoxiei, materialismului istoric marxist, particularismului doctrinei naționaliste și caracterului

---

⁴⁸*Ibidem*, p. 4.

rotund și definit al neoclasicismului”⁴⁹. Trăsăturile acestui grup (Mircea Eliade, Ilarie Dobridor, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Petru Manoliu) sunt: luciditatea, negația și tragicul.

Toate aceste clasificări și ierarhizări operate de Mircea Vulcănescu în jurul noțiunii de spiritualitate arată complexitatea și diversitatea atitudinilor membrilor grupului intelectual al Criterionului, autorul reușind să sintetizeze principalele poziții spirituale ale tinerei generații.

Ideii de spiritualitate i se asociază conceptul de *experiență*, ca marcă a tinerei generații. Mircea Eliade este cel care propune această noțiune ca oportunitate de departajare a generației sale de generațiile precedente; ca urmare a redescoperirii misticismului autentic, și nu a celui teozofic sau artistic, experiența devine posibilă, fertilizând conștiința și neîngrădind libertatea. Experiența este cea care asigură echilibrul cerut de structura spirituală a tinerei generații. Cultura elitelor este realizată tocmai printr-o „identitate a experiențelor”⁵⁰. Eliade încearcă chiar să sistematizeze experiențele pornind de la viața spirituală, văzută ca îndreptar ontologic ce asigură voința de a trăi și păstrează unitatea. Disciplinarea experiențelor nu presupune o limitare a lor, ci fecundarea conștiinței pentru a o face suplă, evitând riscul pervertirii sau mumificării ei.

Experiența este generatoare de atitudini care provoacă, la rândul lor, poziții spirituale: „dar poziția poate fi exagerată, ca intensitate sau durată, și atunci rezervele sunt epuizate. De aici, dezechilibrul mintal sau moral, vicierea viziunii, tulburarea armoniei personalității. Disciplina spirituală ajunge astfel evidentă și indispensabilă, fiecare conștiință își modelează o disciplină proprie, adecvată virtualităților, rezervelor și absențelor spirituale”⁵¹. Scopul experienței este armonia organică, echilibrul forțelor interioare. Aceasta nu presupune anularea sentimentelor sau a ideilor exaltate până la frenezie, ci o mai bună ancorare în dimensiunea creativității.

În acest sens, elita care nu va disciplina experiențele va sfârși mereu prin a dobândi o disciplină interioară, profund ancorată și însuflețită. Din această perspectivă, Mircea Eliade consideră experiența ca fiind capitală pentru orice aventură spirituală autentică. Astfel, caracterul intrinsec al experienței este punctat de aceste două caracteristici: *aventură* și *autenticitate*, ca factori esențiali ai creativității. Perioada interbelică este caracterizată printr-o tendință către concret, în toate ordinele existenței și ale cugetării. De aceea, experiența, cu corolarul său: *autenticitate*, *aventură*, nu reprezintă decât o încercare de cunoaștere directă a realității, atât a realității sufletești, cât și a realității obiective. Experiența spirituală era preeminentă în contextul puternicelor înnoiri interioare la care era supus spațiul românesc interbelic.

---

⁴⁹*Ibidem*.

⁵⁰ Mircea Eliade, *Experiențele*, în „Cuvântul”, an III, nr. 874/23 septembrie 1927, p. 1.

⁵¹*Ibidem*, p. 2.

Conceptul de experiență este teoretizat de către Petru Comarnescu, într-un text emblematic⁵². Experiența, ca tip de cunoaștere a datelor concrete și existente, de fapt, prin încercare personală, este o noțiune tipic umanistă și științifică care exprimă trei sensuri majore: 1. naturalist; 2. spiritualo-moral; 3. vitalist. Din perspectiva naturalistă, experiența se identifică cu experimentul (cazul pozitiviștilor empirici: John Stuart Mill și Auguste Comte sau al pozitiviștilor metodologici: Lange, Mach și Poincaré); din perspectiva spiritualo-morală, se discută de experiența morală, pornind de la Platon și Aristotel până la empirismul epistemologic kantian, axat pe corelația dintre intuiție și concept în lumea fenomenelor, adică a experienței – problema experienței estetice creatoare abordată de Petru Comarnescu, în teza sa de doctorat, iar din perspectiva vitalistă, experiența semnifică orice fel de trăire: de la experiența personală a vieții (*Erlebniss*) a lui Dilthey și până la metoda fenomenologică, cea care deosebește între experiența concretă și experiența pură.

Petru Comarnescu distinge diverse forme ale noțiunii de experiență în cultura română interbelică. Experiența naturalistă de tip baconian a fost promovată de P.P. Negulescu; Rădulescu-Motru a fost promotorul unui „experențialism vitalisto-spiritual” – sintagma de „experențialism” este propusă de Petru Comarnescu, ca variantă românească la termenul englez *experience*, constituind un appendice la un posibil dicționar românesc de idei.

Gruparea intelectuală a Criterionului militează pentru o experiență vitalistă sau trăire, dar nu pentru cunoaștere, ci pentru mântuire, privind viața nu ca mijloc de aflare a adevărului, ci ca încercare pentru viața de apoi⁵³. Pentru Nae Ionescu, experiența înseamnă orice obiect realizat de conștiință, adică o trăire autentică a gândului și a sentimentului, atitudine îmbrățișată și de Mircea Vulcănescu.

Dacă pentru Stelian Mateescu, concepția „experențialistă” este supusă directivelor Absolutului revelat, pentru Mircea Eliade, experiența înseamnă coincidența cu gestul vieții, printr-o libertate permanentă care transcende formele istorice. Pentru majoritatea tinerei generații (Mircea Eliade, Petru Manoliu, Emil Cioran), ideile rațiunii, criteriile spiritului și metodele științei nu pot împiedica, compensa, substitui și cu atât mai puțin releva cunoașterea prin trăirea faptului viu, prezent, real. Nae Ionescu a fost primul care a echivalat *Erlebniss* cu termenul de *trăire* pentru a pune în valoare dimensiunea *experienței*.

„Experențialismul” ia și o formă negativistă în cadrul tinerei generații (Eugen Ionescu, Arșavir Acterian), anulându-se criteriile rațiunii și ale vieții formate cultural, moral și estetic. Există și un curent (Constantin Noica, Dan Botta, Petru Comarnescu, Ion Cantacuzino) care se opune „experențialismului vitalist”, curent ce militează pentru spirit, imaginație, memorie. Fără a avea meritul „experențialismului vitalist și spiritual” de a dinamiza existența, acest curent nu crede că dorința de încercare este posibilă fără instrumentul rațiunii, trăirea găsimu-și sensul în ea însăși. Trăirea reprezintă doar un mijloc pentru aflarea adevărului și o condiție pentru

⁵² Petru Comarnescu, *Experiență*, în „Criterion”, an I, nr. 1/15 octombrie 1934, pp. 3–4.

⁵³ *Ibidem*, p. 4.

desăvârșirea morală și estetică a societății, dar care nu trebuie să anuleze calitățile și scopurile spiritului.

Analiza lui Petru Comarnescu subliniază faptul că tânăra generație acordă o atenție deosebită ideii de experiență, fie că e vorba de o trăire eliberată de prejudecățile trecutului și de limitele rațiunii, fie că prin trăire se încearcă o actualizare istorică a conținuturilor unor forme, idei și principii eterne.

Misiunea tinerei generații interbelice este de a asigura sinteza dintre *objectivism* și *autenticitate*, nu prin imitație, ci prin metode adecvate care răspund problemelor specifice ale elitei intelectuale. Aceste probleme sunt specifice într-un dublu sens: întâi, în sensul de orientare voită, legată de împrejurările istorice și locale (Noica), apoi în sensul de trăire și rezolvare autentică a problemelor universale de către conștiințe înrădăcinate în mediul românesc (Eliade, Vulcănescu, Cioran). Prin această a doua condiție, tânăra generație încearcă să ofere o soluție unei probleme care preocupă cultura română de aproape un secol: raportul dintre autohtonism și universalism și integrarea sa într-un circuit mondial.

CRITERION'S CONCEPTUAL REPRESENTATIONS

(Abstract)

Criterion's representations acquire consistence through the three fundamental concepts: *generation*, *spirituality* and *experience*, which give the measure of complexity to an intellectual group that combined vernacularism's tradition with the Occidental idea's movement. The intellectual debate, provoked by the young generation around these concepts, highlights the conscience of elite that this generation impressed to the Romanian space, through the major role assumed, in forming a new strong culture; open to a teeming dialogue with the European intellectual backgrounds. Moreover, these concepts, as operational instruments, are the essence for understanding the functioning mechanism of the Criterionist elite, which refers not only to a generational becoming, but also to a natively spiritual tradition, which assures its specificity in the Romanian intellectual history.

Keywords: representation, concept, Criterion, generation, spirituality, experience, authenticity.